
GEORG KRISTJANSON

EESTI RASKEJÕUSTIKU
AJALOOST

LURICHIST TALTSINI

KIRJASTUS „EESTI RAAMAT“ • TALLINN 1973

Suve lõpul lahkusid Lurich ja Aberg Petrogradist ning asusid algul Põhja-, seejärel Ida-Kaukaasiasse. Seal puhkes aga tüüfus, võttes üha laialdasema ulatuse. Aberg kirjutas Riia spordiseltsi «Aberg» asutajale ja kauaaegsele esimehele J. Vakermannile, keda ta teadis tol ajal Kaukaasias Salme külas elavat: «Oleme Lurichiga hädaohus ja võime ka haigusest tabatud saada. Kuidas on elu Salme külas?» Õnnetuseks oli J. Vakermann sel ajal Suhhumis ega saanud kirja kohe kätte. Kui ta mõne nädala pärast Salme külla tuli ja Lurichile ning Abergile kutse sinna tulla saatis, olid

need juba Jekaterinodari (nüüd Krasnodar) reisinud. Sealgi jälitas neid tüüfus ja nad söitsid Armaviri (detsembris 1919). Mõlemad jõumehed võtsid osa kohalikus tsirkuses korraldatud maadlusvõistlustest ja olid kõige parema terve juures.

Jaanuaris 1920 olid Armaviris soojad ilmad. See soodustas taudi levikut. Inimesi suri iga päev kohutavalt palju. Arstiabi saamine oli sõja tõttu raskendatud, haiglad kuulusid sõjaväe käsutusse.

... 1920. aasta sügisel avaldati Eesti ajalehtedes lühike teade, et eesti kuulsad jõumehed Georg Lurich ja Aleksander Aberg on surnud Kaukaasias Armaviri linnas tüüfusesse — G. Lurich 22. jaanuaril ja A. Aberg 15. veebruaril 1920. Missuguse allika kaudu sõnum ajalehte sattus, see on jäänud tänaseni saladuseks.

Käesoleva raamatu autoril õnnestus Lurichi ja Abergi haiguse ja surma kohta täpsemaid teateid hankida. Esimene inimene, kelle kaudu sattusin meie jõumeeste jälgedele, oli Tallinna «Dünamo» ühiskondlik poksitreener Vello Aegmäe, kes rääkis mulle 1954. aastal, et ta oli viibinud Armaviris ja selle läheduses asuvas Livonia külas oma onu juures. Kord jalutanud ta ajaviiteks Armaviri saksa surnuaial, kus märganud üht hauaplaati Georg Lurichi ja Aleksander Abergi nimede, sünni- ja surmakuupäevadega. Ta arvas mäletavat, et Lurichi ja Abergi surmapäevade vahe oli väga lühike, vast mõni päev, kuid seda ta ei mäletanud, kumb neist enne suri.

Hakkasin Vello Aegmäe jutu vastu ikka rohkem huvi tundma ja niite otsima, mis oleksid mind mõne 1920. aastal Ar-

maviris elanud inimesega kokku viinud. Mõnekuulise otsimise järel oligi ots käes. Päris juhuslikult kohtasin tolle aja Armaviri elanikke, abielupaar Voldeemar ja Johanna Tikkast, kes töid asjasse palju selgust.

Nimetatud abielupaar elas Armaviris just selle võõrastemaja vastas, kus Lurich ja Aberg peatusid. Johanna Tikkas teenis müüjana toiduainetepoes ja nägi meie jõumehi peaaegu iga päev. Ta olevat tihtipeale käinud võõrastemajas jõumeeste toas tühjade limonaadipudelite järel. Kui ta juba kuu aega polnud neid poes näinud, pärinud ta võõrastemajast järele ja saanud teada, et mõlemad olid tüüfusesse haigestunud. «Ühel hommikupoolel oli mul tarvis kokku saada jõumehi teenindava tüdrukuga, kellega elasin ühes majas, et teda veidiks ajaks enda eest kauplusesse müüma paluda,» kõneles Johanna Tikkas. «Otsisin võõrastemajast tüdrukut. Leidsin ta lõpuks ja kuulsin tüdrukult ehmatamapanevat — «Küll see tüüfushaigus on ikka kole. Isegi jõumehed surevad sellesse ära!» Küsisin: «Missugused jõumehed on siis ära surnud?» Ta vastas: «Need kaks, kes elasid meie võõrastemajas, surid ära ja on juba maetud!» Seda kuuldes tõrelesin tüdrukuga, et miks ta sellest mulle varem ei rääkinud, sest jõumehed olid minu kaasmaalased — eestlased. Tüdruk kehitas õlgu ja ütles: «Kust mina seda teadsin!»

«Kuidas nad siis surid?»

Tüdruk ütles: «Nad olid juba paranemas. Käskisid endale liha tuua ja ma tõingi neile vaagnatäie kotlette. Nad sõid need ära ja teisel hommikul oli üks mees juba surnud, hiljem suri ka teine. Peremees teatas tsirkusesse ja tsirkuse

jõumehed viisid surnud meilt ära ja matsid maha.»

Voldemar ja Johanna Tikkas olid käinud kaks korda Lurichi ja Abergi haul: esimene kord kaks kuud pärast nende surma, teine kord enne opteerumist Eestisse 1921. aastal. Nende ühine haud oli surnuaia värvast sissepoole umbes 15 meetrit vastu laia teed kolmandas reas maantee poolt. Praegu asub hauaplats asfalditehase territooriumil, tehase kontorihoone ees.

Riia endise spordiseltsi «Aberg» asutaja ja kauaaegne esimees J. Vakermann rääkis meie jõumeestest: «See oli 1921. aastal, kui opteerusin Suhhumist Eestisse. Teel peatus meie ešelon Armaviris 4 nädalat, nii et linnaga tutvumiseks oli külluses aega. Seal kohtasingi üht eesti vanemapõlve jõumeest Jüri Kanepit, kes tol ajal Armaviris tsirkust pidas. Jüri Kanep rääkiski mulle kurva sõnumi, et G. Lurichit ja A. Abergi ei ole enam — nad on surnud ja tema mattis nad maha. Hotelist oli talle jõumeeste surmast teatatud. Käisin ka koos Jüri Kanepiga Lurichi ja Abergi ühishaul.»

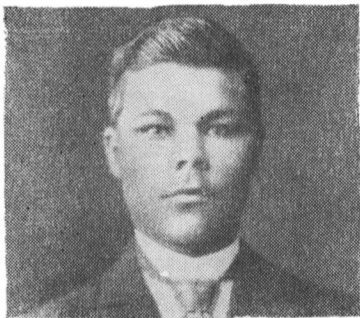
Tikkased kirjutasid 1961. aastal oma heale tuttavale ja vanale Armaviri elanikule Joosep Koidule, paludes teda püüda selgitada, kas peaks leiduma Armaviri arhiivis Lurichi ja Abergi surma ja matuste kohta teateid. Joosep Koidul õnnestuski pika uurimise järel andmed leida: Georg Lurich suri 9. jaanuaril 1920. aastal kell 9 õhtul ja maeti 11. jaanuaril, Aleksander Aberg 2. veebruaril 1920. aastal kell 8 hommikul (vkj.). Kes aga registreeris mõlema jõumehe surma, pole kahjuks teada.

Huvitav on veel see, et ka Kõrve-Lurich suri 1919. aasta lõpul Armaviris

tüüfusse ja on maetud sealses surnuaias. Velise mees Aleksander Topas, kes oli sõdurina juba 1918. aastal Armaviri sattunud, jutustas: «1919. aastal esines Armaviri tsirkuses keegi Lurich II nimeline maadleja, kes suri aasta lõpus tüüfusse. Võtsin tema matustest osa. Pärast matust läks mul korda osta pool toopi veini, et seda ühe eesti jõumehe matuste pidamiseks ära juua.»

Jüri Kanep (1870—1924) sündis 22. märtsil 1870. aastal Viimsi poolsaarel Rohuneemes talupidajast kaluri pojana. Tallinnas asus ta tööle Hans Luuri pagariäris. Väike Georg Lurich nägi siin, kuidas noor Jüri Kanep tõstis üles kahepuudaseid kaaluvihte. Seega võib Jüri Kanepit pidada Georg Lurichi esimeseks eeskujuks ja tõstespordi vastu huvi äratajaks.

J. Kanep oli umbes 170 sm pikk ja kaalus 90 kg. Ta sai Tallinnas suurepärase tulemuse

surumises seliliasendist: surus 148,5 kg 5 korda ja 164 kg ühe korra.

Jüri Kanep maadles algul Eestis laadatsirkustes ning esines koos Georg Lurichiga ka paljudes suurtes tsirkustes. Hiljem läks ta üle pommide pildumisele ja tõstetele. Eriti palju lugusid teavad J. Kanepist rääkida Kaukaasia eestlased, kuna ta oma viimastel eluaastatel rohkem seal esines.

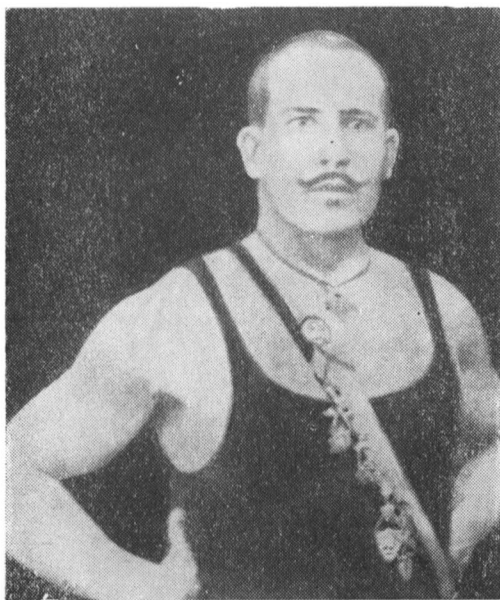
Jüri Kanep oli koos meie kuulsate jõumeeste Georg Lurichi ja Aleksander Abergiga Armaviris enne nende haigestumist tüüfusse ning mattis nad sealsele surnuaiale.

Jüri Kanep suri 1924. aastal Armaviri lähedal Livonia külas ja maeti Beskornoje surnuaiale. Surma põhjustas peol esinemisel saadud vigastus. Nimelt oli ta sooritanud üht oma kuulsat jõunumbrit — tema rinnale asetatud paksudest laudadest sõitis üle traktor. Viimasel esinemisel libisenud traktor laudadelt, vajunud Kanepi paljale rinnale ning muljunud sisse rinnakorvi.

Juhan Vakermann (1881—1967) oli sajandi-
vahetusel üks energilisemaid raskejõustiku-
tegelasi.

Ta sündis 30. juulil 1881. a. Pärnumaal Taali
vallas. Hariduse omandas Vakermann Sindi
ministeeriumikoolis. Pärast kooli lõpetamist
asus ta elama Riiga, kus algas ka tema
sportlik tegevus. Riias nägi Vakermann
esmakordselt Georg Lurichit, kellelt sai spor-
timiseks indu ja õhutus. Ta harrastas tõst-
mist ja maadlust.

J. Vakermanni algatusel asutati Riias spordi-
selts «Aberg», mille esimeheks ta oli kaua
aastaid. Aastail 1900—1908 oli ta kaastegev
paljude Riia spordibaaside ehitamisel. Vaker-
mann ei unustanud ka oma kodukanti. Tema
algatusel pandi 1908. aastal alus esimestele
raskejõustikuklubidele Pärnus ja Sindis.

1909. aasta kevadsuvel lahkus Vakermann
Riias ja asus elama Kaukaasiasse Salme
külla. Kaukaasia eestlaste hulgas hakkas ta
samuti raskejõustikku organiseerima. Tema
algatusel asutati 1909. aastal Salme külas esi-
mene raskejõustikuklubi, mille nimeks pandi
Jõukarastuse Selts «Aberg».

Nagu Vakermann ise rääkis, oldi seltsis algul
hädas tõstevahendite muretsemisega, sest
kusagilt ei saanud neid osta. Isegi Venemaa
suurtes linnades ei olnud müügil spordiinven-
tari. Oma jõu ja nõuga tuli sellest hädast üle
saada. Ei aidanud muu, kui puuriti kividele
augud sisse ja asetati raudkang vahele. Nii-
viisi saadi mitmesuguse raskusega tõste-
vahendeid ja harjutati üsnagi edukalt.

Juhan Vakermann oli omal ajal Balti meister
klassikalises maadluses kergekaalus. Sajandi-
vahetusel tuli ta mitmesugustel võistlustel
korduvalt auhinnalistele kohtadele. Võistle-
misest loobus ta 1915. aastal, kuid spordi-
organisaatori ja -kohtunikuna tegutses veel
kaua aastaid.

J. Vakermann suri 1967. a. Tallinnas.